Hesaplamalı Biyoloji ve Biyoinformatiğe Giriş

Teorik: Barış Özüdoğru

Pratik: İşın Altınkaya

Biyoinformatik nedir?

Biyoinformatik, biyolojik araştırmayı hızlandırmak ve geliştirmek için bilgisayar veritabanları ve algoritmalar geliştirme bilimidir.

Hesaplamalı Biyoloji Nedir?

Geniş Anlamda, bilgisayar bilimleri, istatistik ve matematiğin biyolojik bilimlerdeki her türlü probleme uygulanmasıdır.

Hesaplamalı biyoloji, biyoloji içinde genomik / genetik, biyofizik, hücre biyolojisi, biyokimya ve evrim de dahil olmak üzere çok çeşitli alanları kapsar.

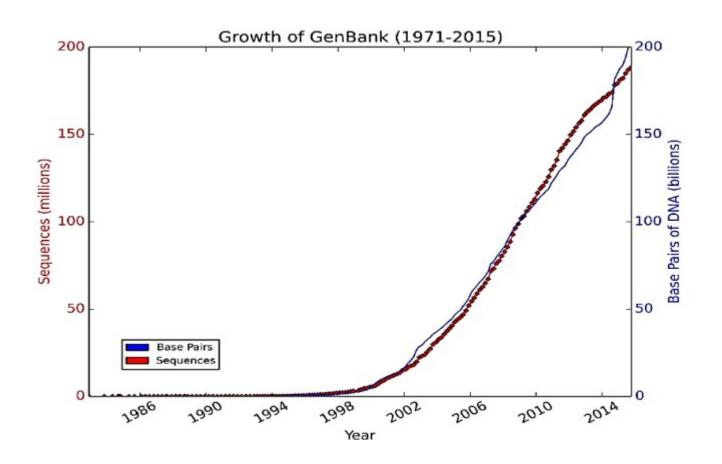
Hesaplamalı Biyololog ne çeşit problemlerle uğraşır?

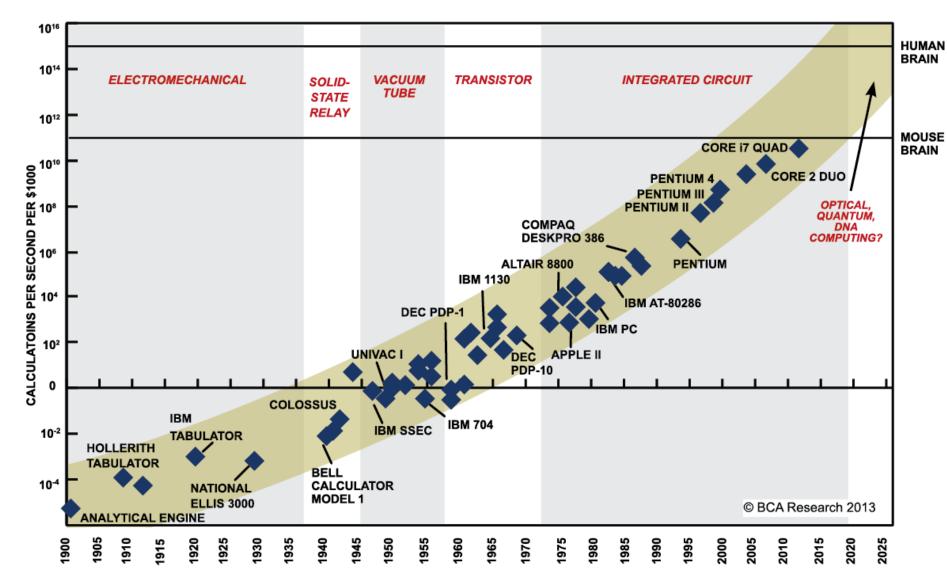
- ➤ Biyolojik sekansların (DNA, RNA, protein) analizi,
- ≥3D protein yapıları,
- ➤ Moleküler biyolojik networkler (metabolik yolaklar, protein-protein etkileşimi)

Klinik ya da ekolojik veriler

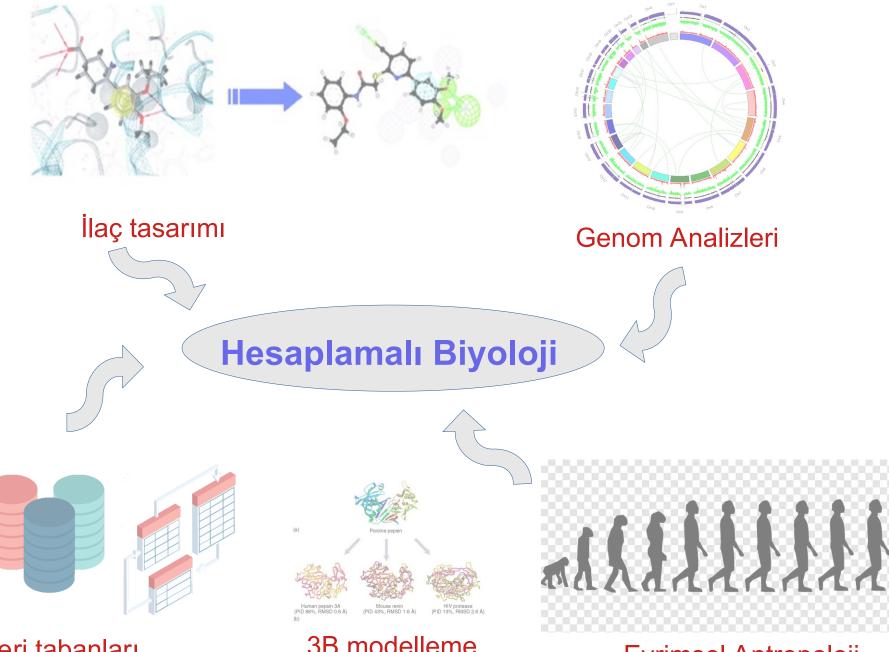
Hesaplamalı Biyoloji *vs.*Biyoinformatik

Hesaplamalı Biyoloji'ye Giriş

SOURCE: RAY KURZWEIL, "THE SINGULARITY IS NEAR: WHEN HUMANS TRANSCEND BIOLOGY", P.67, THE VIKING PRESS, 2006. DATAPOINTS BETWEEN 2000 AND 2012 REPRESENT BCA ESTIMATES.

Veri tabanları

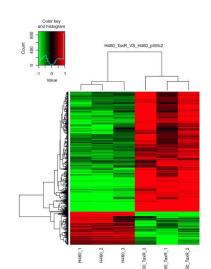
3B modelleme

Evrimsel Antropoloji

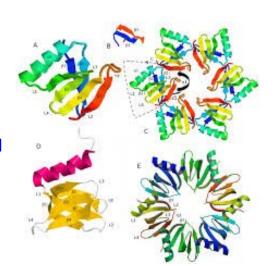
Biyolojik Veri Tipleri

Diziler: DNA, RNA, protein

Biyolojik moleküllerin sekonder ya da tersiyer yapıları

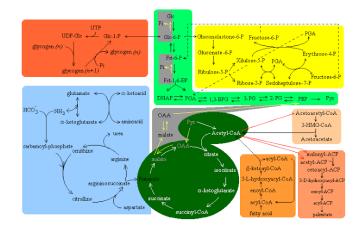

Gen ifadesi profilleri

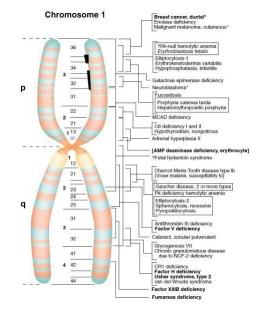

Biyolojik Veri Tipleri

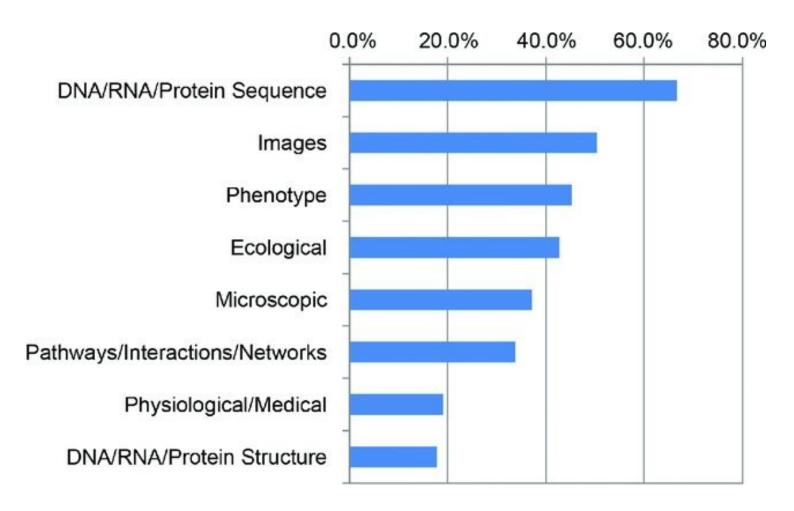
Biyokimyasal yolaklar

Kromozom haritaları

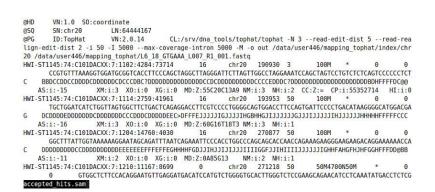

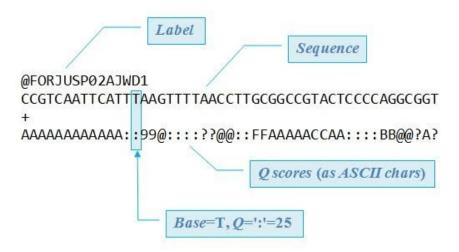
Biyolojik Veri Tipleri

Dosya Formatları

>GXP_210035 loc=GXL_175098|sym=FAM149A|taxid=9606|spec=Homo sapiens|chr=4|ctg=NC_000004|str=(+)|start=187065495|end=187066181|len=687|comm=Promoter Region

Referans Genom (FASTA)

Okumalar (reads) (FASTQ)

@HWUSI-EAS100R:6:73:941:1973#0/1

##

GATTTGGGGTTCAAAGCAGTATCGATCAAATAGTAAATCCATTTGTTCAA

+

!"*((((***+))%%%++)(%%%%).1***-+*"))**55CCF>>>>CCCCCC65

BAM ve BAI

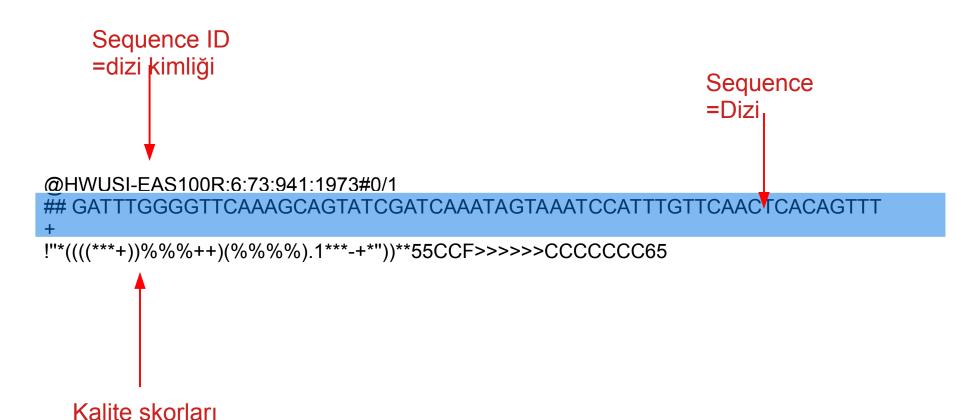
SAM

readID43GYAX15:7:1:1202:19894/1 256
contig43 613960 1 65M * 0 0
CCAGCGCGAACGAAATCCGCATGCGTCT
GGTCGTTGCACGGAACGGCGGCGGTGTG
ATGCACGGC EDDEEDEE=EE?DE??
DDDBADEBEFFFDBEFFEBCBC=?
BEEEE@=:?::?7?:8-6?7?@??# AS:i:0 XS:i:0
XN:i:0 XM:i:0 XO:i:0 XG:i:0 NM:i:0
MD:Z:65 YT:Z:UU

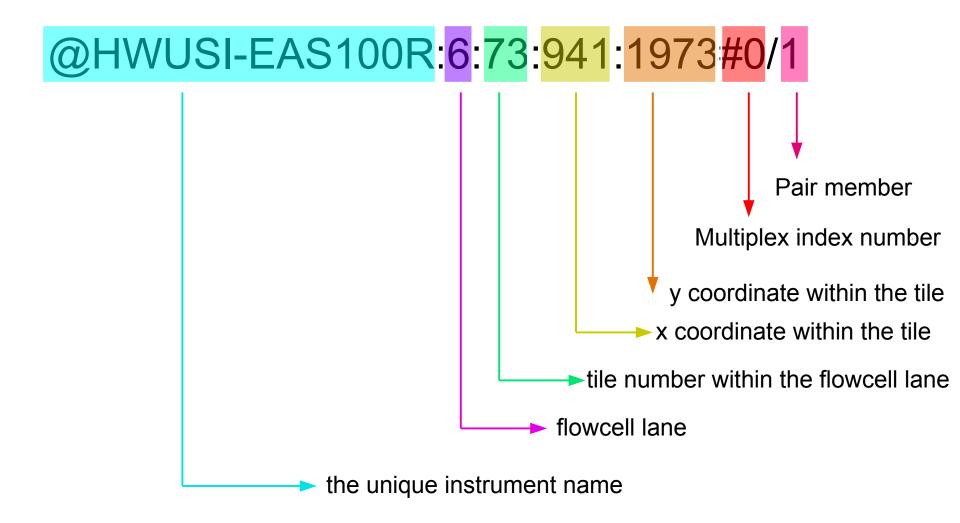

>N ibe beydag 4504 04 TACCTTAGTATGGCCTTTGATTGTGGCAACGTGC AATGGCGTGTTCCCTTTATTATTCTC AACACTCAAAACAGCAGGATCAGGTTTCACCAA CTCAAGAACGATCCCTTCGTTTTGACC TTTGACAGCCATGTGAAGAGCTGTTTGTCCCTTC ATATCGGTTCTAAACCCGATGCTTGA ATCGTTACCAATCAAAGACTTNNNNNNNNNNNNN NNNNNNNNNNNNGCTGCAGAATGAAG >N ibe eldiva 3941 04 TACCTTAGTACGGCCTTTGATTGTGGCAATGTGC AATGGCGTGTTCCCTTTATTATTCTC AACACTCAAAACAGCAGGATCAGGTTTCACCAA CTCAAGAACGATCCCTTCGTTTTGACC TTTGACAGCCATGTGAAGCGCTGTTTGTCCCTTC TTGTCGGTTCTAAACCCGATGCTTGC ATCGTTACCAATCAAAGACTTNNNN

FASTQ

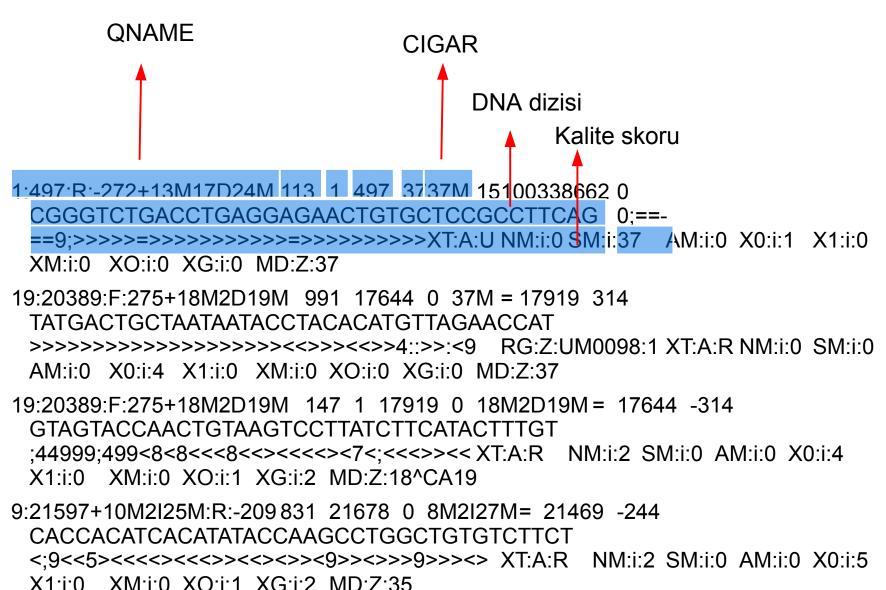
Sequence ID: Headers

Kalite Skorları

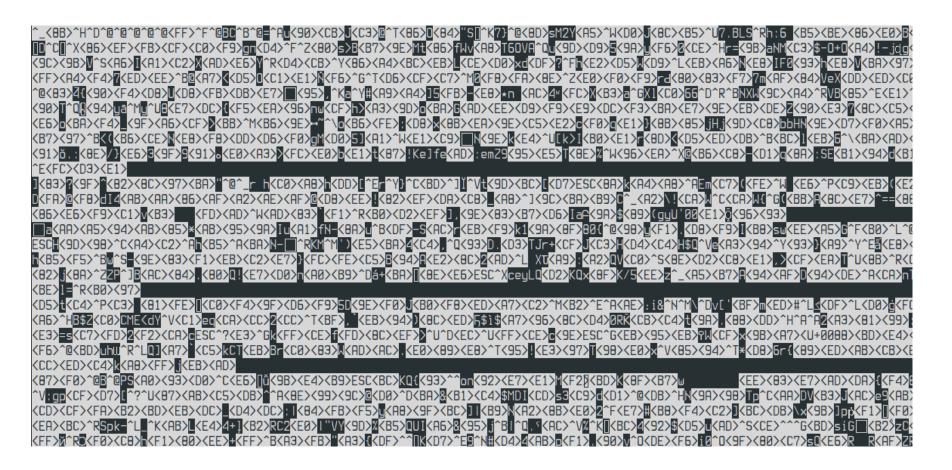
```
!"#$%&'()*+,-./0123456789:;<=>?@ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ[\]^ `abcdefghijklmnopqrstuvwxyz{|}~
33
                 59
                                               104
                                                              126
      S - Sanger
           Phred+33, raw reads typically (0, 40)
          Solexa+64, raw reads typically (-5, 40)
X - Solexa
I - Illumina 1.3+ Phred+64, raw reads typically (0, 40)
J - Illumina 1.5+ Phred+64, raw reads typically (3, 40)
  with 0=unused, 1=unused, 2=Read Segment Quality Control Indicator (bold)
  (Note: See discussion above).
L - Illumina 1.8+ Phred+33, raw reads typically (0, 41)
```

SAM

SAM formatının ikili (binary) formata dönüştürülerek sıkıştırılmış versiyonudur.

FASTA

>SEQUENCE 1

TCGATACC-TGTCCAAAACAGAACGACCCGAGAACGATTGATCACTCTTGGCGGGCC-GGTTTCTTAGCCGATTCTGTGCCCGCTGATTCCGTTGTTTTGCTTATGGTTCCCGTCAGGTTCATTTTGAACATGATTGGACTATGCGCTTAGCTTTCGGAAATTCACAAAACCCCGGCACGAAAAGTGTCAAGGAACATGCAACTAAACAGCCTGCTTCCGCTGCCCCGGAGACGGTGAGTGTGCGGATGCTGCGCGATCTAAAGTCTAAAACGACTCTCGGCAACGGATATCTCGGCTCCCCATCGATGAAGAACGTAGCGAAATGCGATACTTGGTGTGAATTGCAGAATCCCGTGAACCATCGAGTCTTTGAACGCAAGTTGCGCCCTAAGCCTTTTGGCCGAGGGCACGTCTGCCTGGGTGTCACAAATCGTCGTCCCCAATCCTCTATGGATACAGGACGGAAACTGGTCTCCCCGTGTGTTACCGTACGCGGTTGGCCAAAATCCGAGCTAAGGACGCCTGGAGTGTCTCGACATGCGTGGTGAATTCAAGCCTCTTGATATTGTTGAACGCTCCTGTTCGAAGCTTTAGATGACCCAAAGATATCAACGCGACCCCA

>SEQUENCE_2

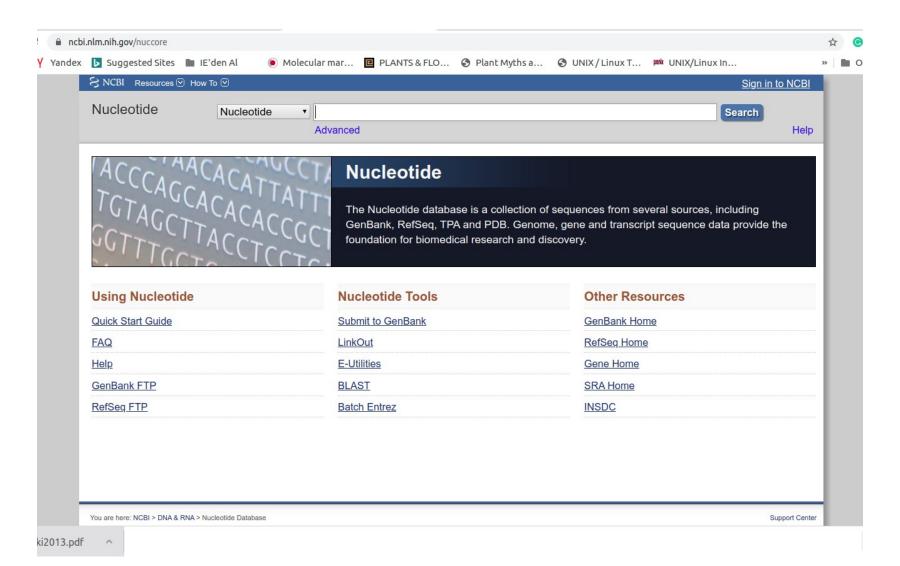
TCGATACCTGTCCAAAACAGAACGACCCGAGAACGATTGATCATCACTCTCGGCGGGCCGGTTTCTTAGCCGATTCTGTGCCCGCYGATTCCGTGGTTTTTGCGAGTGGTTCTATGAGATTTTAATCCTGATTGGGCTATGAGCTTAGCTTTCGGAAATTCACAAAACCCCGGCACGAAAAGTGCAACTGCAACTAACAGCCTGCTTCCGCCGCCCCCGGAAACGGTGAGTGTGCGGATGCTGCTGCGATGCTGCGATCTAAAGTCTAAAACGACTCTCGGCAACGGATATCTCGGCTCTCGCATCGATGAAGAACGTAGCGAAATGCGATACTTGGTGTGAATTGCAGAATCCCGTGAACCATCGAGTCTTTGAACGCAAGTTGCG-CCCTAAGCCTTCTGGCCGAGGGCACGTCTGCCTGGGTGTCACAAATCGTCGTCCCCAATCCTCTAAGGATAGAGGACGGAAACTGGTCTCCCGTGTGTTACCGTACGTCGCCAAAATCCGAGCTAAGGATGCCTGGAGCGTCTTTACATGCGGTGGTGAATTCAAGCCTCTTGATATTGTTGAACGCTCCTGTCCGAAGCTTAAGATGACCCCAAAGACCTCAACGCGACCCCAGGTCAGGCGGATCACCCGCTGAGTT

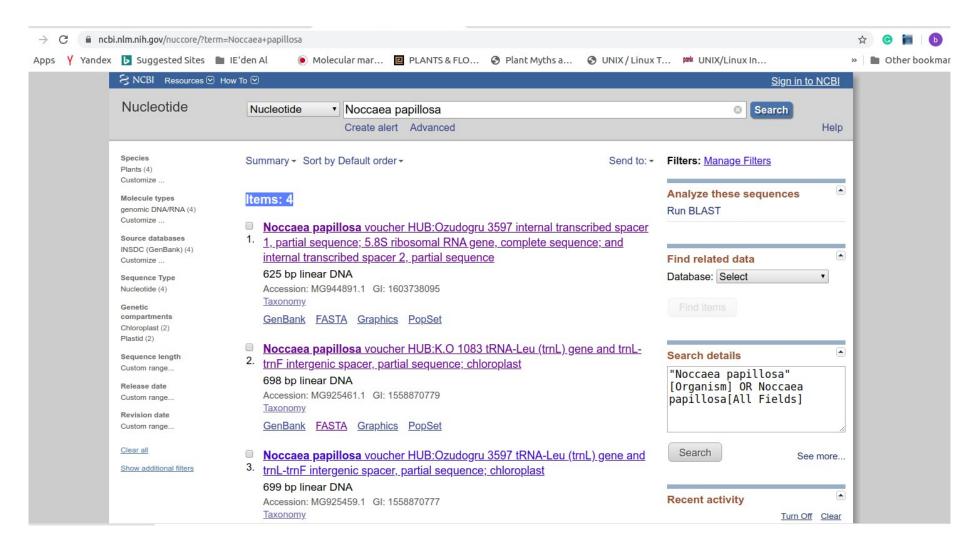
Veri Tabanları

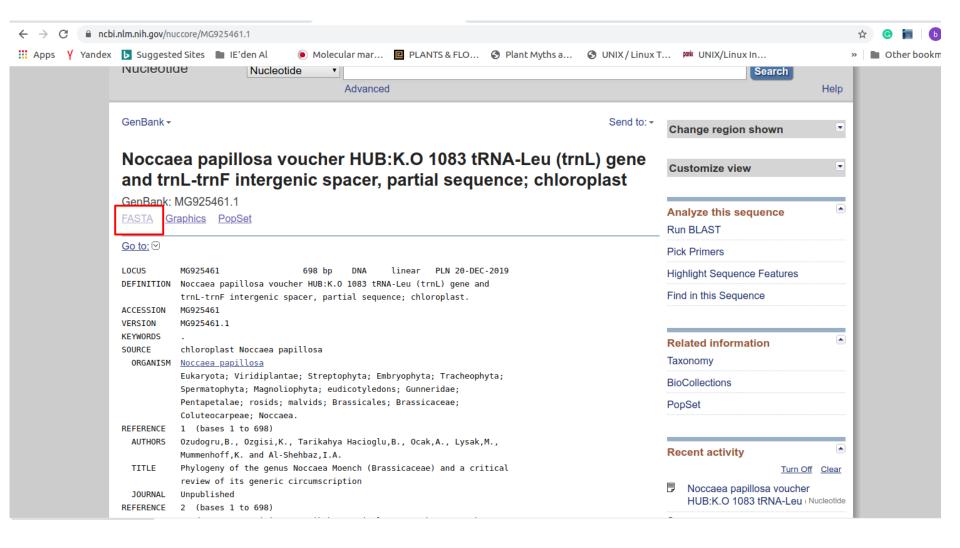
Veri Tabanı	Örnek
Bibliyografik VT	MEDLINE, Pubmed
Genom VT	Genome Information Broker (GIB), Entrez genome of NCBI
Sekans VT	DDBJ, EMBL, SWISS prot
Yapı (Structure) VT	Nucleotide Database (NDB), Protein Database (PDB)
Metabolik VT	Kyoto Encyclopedia of genes and genomes (KEGG)
Enzim VT	ExPasy, REBASE
Hastalık VT	OMIM
Kimyasal VT	PubChem
Microarray VT	Human Gene Expression Index (HUGE)

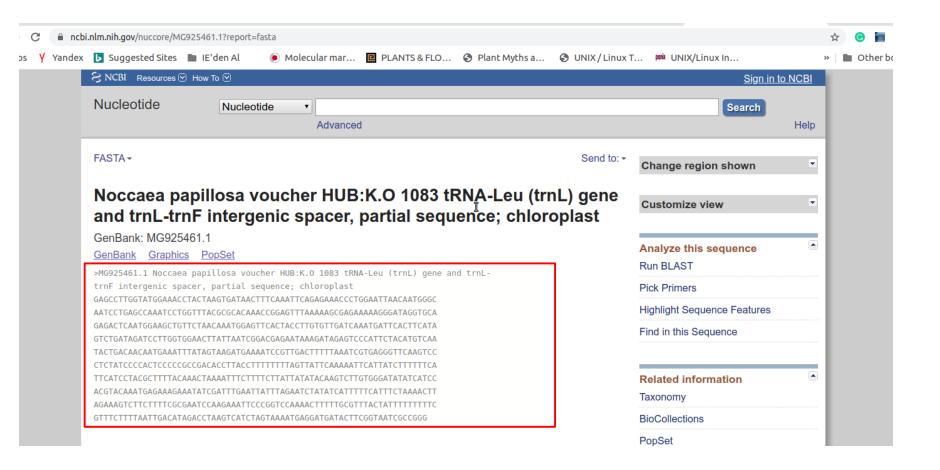
Molecular Biology Databases

- Nükleik asit dizileri
- GenBank (1982, www.ncbi.nlm.nih.gov), EMBL (1982, www.ebi.ac.uk),
- **DDBJ** (1984, www.ddbj.nig.ac.jp)
- Amino asit dizileri:
- PIR (1968, www-nbrf.georgetown.edu), PRF (1979, www.prf.op.jp), SWISS-PROT (1986, www.expasy.ch)
- 3D Moleküler yapılar :
- PDB (1971, www.rcsb.org), CSD (1965, www.ccdc.cam.ac.uk) Lack standardization of data contents

Hesaplamalı Biyolojide kullanılan programlama dilleri

Hangi programlama dilini öğrenmeliyim?

Web uygulamaları

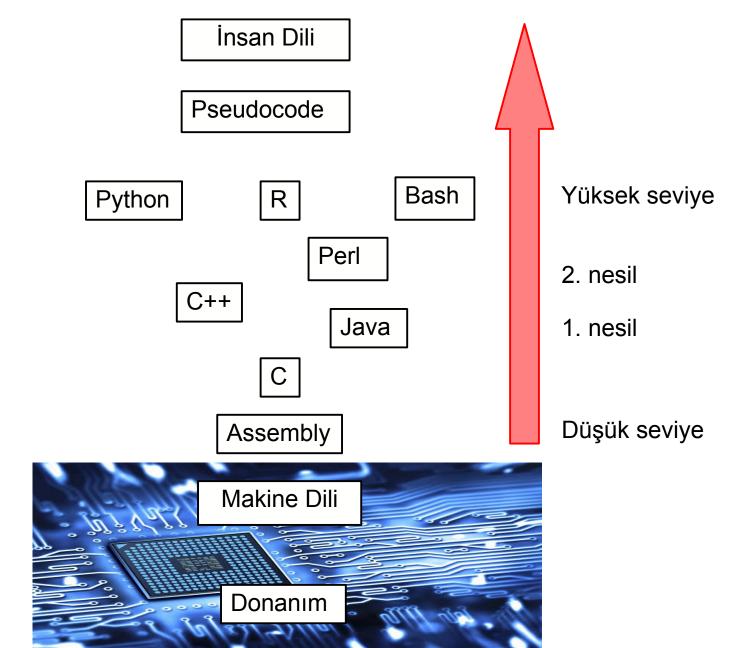
Graphical User Interface (GUI)

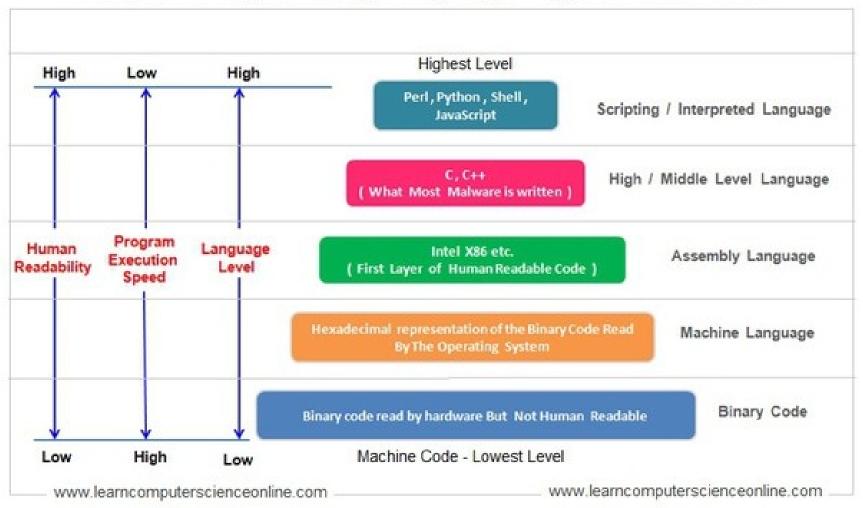
Oyun geliştirme

Programlama dilleri

Computer Programming Language - Types And Levels

Assembly

```
global _start
section text
start:
    mov rax, 1
    mov rdi, 1
    mov rsi, msg
    mov rdx, msglen
    syscall
    mov rax, 60
    mov rdi, 0
    syscall
section .rodata
    msg: db "Hello, world!", 10
    msglen: equ $ - msg
```

Everything Starts from a

C

```
#include <stdio.h>
int main()
{
    printf("Hello, world!");
    return 0;
}
```


C++

```
#include <iostream>
int main()
{
    std::cout << "Hello, world!" << std::endl;
    return 0;
}</pre>
```


Java

```
public class HelloWorld {
    public static void main(String[] args) {
        System.out.println("Hello, world");
    }
}
```


Python, R, Bash

print("Hello, world!")

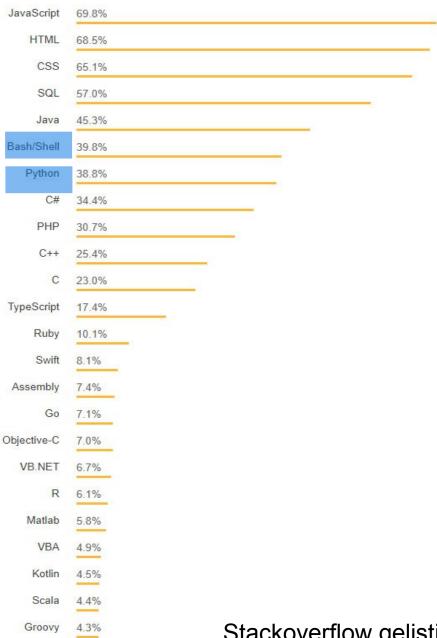
print("Hello, world!")

echo "Hello, world!"

Perl

4.2%

Stackoverflow geliştirici anketi (2019) sonuçları

Jan 2020	Jan 2019	Change	Programming Language	Ratings	Change
1	1		Java	16.896%	-0.01%
2	2		С	15.773%	+2.44%
3	3		Python	9.704%	+1.41%
4	4		C++	5.574%	-2.58%
5	7	^	C#	5.349%	+2.07%
6	5	•	Visual Basic .NET	5.287%	-1.17%
7	6	•	JavaScript	2.451%	-0.85%
8	8		PHP	2.405%	-0.28%
9	15	*	Swift	1.795%	+0.61%
10	9	•	SQL	1.504%	-0.77%
11	18	*	Ruby	1.063%	-0.03%
12	17	*	Delphi/Object Pascal	0.997%	-0.10%
13	10	•	Objective-C	0.929%	-0.85%
14	16	^	Go	0.900%	-0.22%
15	14	•	Assembly language	0.877%	-0.32%
16	20	*	Visual Basic	0.831%	-0.20%
17	25	*	D	0.825%	+0.25%
18	12	*	R	0.808%	-0.52%
19	13	*	Perl	0.746%	-0.48%
20	11	*	MATLAB	0.737%	-0.76%

TIOBE Programlama Topluluğu indeksine göre en yaygın kullanılan programlama dilleri

Bazı programlama dilleri ve kullanım alanları

Kullanım alanları:

- ➤Web geliştirmeleri
- Video oyun geliştirme
- ➤Yazılım geliştirme
- ➤Veritabanı erişimi

Popüler uygulamalar

➤Instangram

➤YouTube

≻Spotify

≻Reddit

Bazı programlama dilleri ve kullanım alanları

Kullanım alanları:

- Android & IOS uygulama geliştirmeleri
- Video oyun geliştirme
- Yazılım geliştirme

Popüler uygulamalar

≻G-Mail

➤ Minecraft

>Android

Bazı programlama dilleri ve kullanım alanları

Kullanım alanları:

- ➤Yazılım geliştirmeleri
- ➤Video oyun geliştirme
- ▶İşletim sistemi yazılımı
- ➢Arama motoru geliştirme

Popüler uygulamalar

≻Google

▶Photoshop

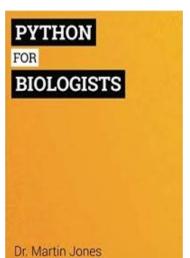

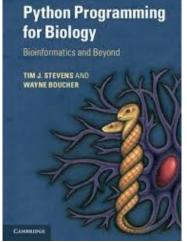
► Mozilla Firefox

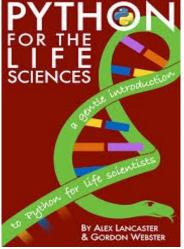

≻Yahoo

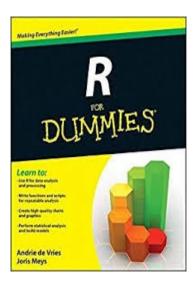

Temel okuma önerileri

Neden Python?

- Python, öğrenmesi kolay, tamamen özgür ve ücretsiz bir programlama dilidir.
- Nesne yönelimli bir dil olup okunabilirliği yüksektir.
- Birçok programlama diline göre daha az kod ile işlemler yapılabilir.
- Python, bütün işletim sistemleri ile uyum içerisinde çalışmaktadır.
- Programlama yapısı içerisinde birçok kütüphaneyi barındırmaktadır.
- Pythton ile masaüstünde çalışan uygulamalar geliştirilebileceği gibi, web üzerinde çalışan uygulamalar geliştirmek hatta Rasperry-Pi gibi donanımları da programlamak mümkündür.

Python programlama diline giriş

Mac ve Linux için:

/usr/local/bin/python3 ya da

```
File Edit View Search Terminal Help

spawn ssh-add /home/baris/.ssh/id_rsa_iso
Enter passphrase for /home/baris/.ssh/id_rsa_iso:
Identity added: /home/baris/.ssh/id_rsa_iso (/home/baris/.ssh/id_rsa_iso)

baris@baris-G550JK:~$ python3

Python 3.6.9 (default, Nov 7 2019, 10:44:02)

[GCC 8.3.0] on linux

Type "help", "copyright", "credits" or "license" for more information.

>>>
```

Terminoloji

String (karakter dizileri): Sabit veya değişken olabilen bir veya daha fazla karakterden (harfler, sayılar, simgeler) oluşan bir dizidir.

```
>>> s1 = "string",
>>> s2="123",
>>> s3 ="hesaplamalı biyoloji"
>>>print(s1, s2, s3)
string 123 hesaplamalı biyoloji
```

Değişken: Değerleri depolamak için ayrılmış bellek konumlarıdır.

şimdi de değişken bir karakter dizisi olsun

```
>>> var =30
>>> print(var)
30

>>> var = "şimdi de değişken bir karakter dizisi olsun"
>>> print(var)
```

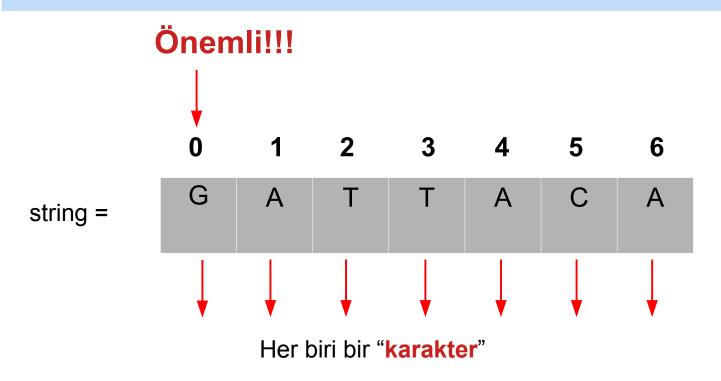
Terminoloji

Fonksiyon: Girdi alan, belirli hesaplamalar yapan ve çıktı üreten bir ifade kümesidir.

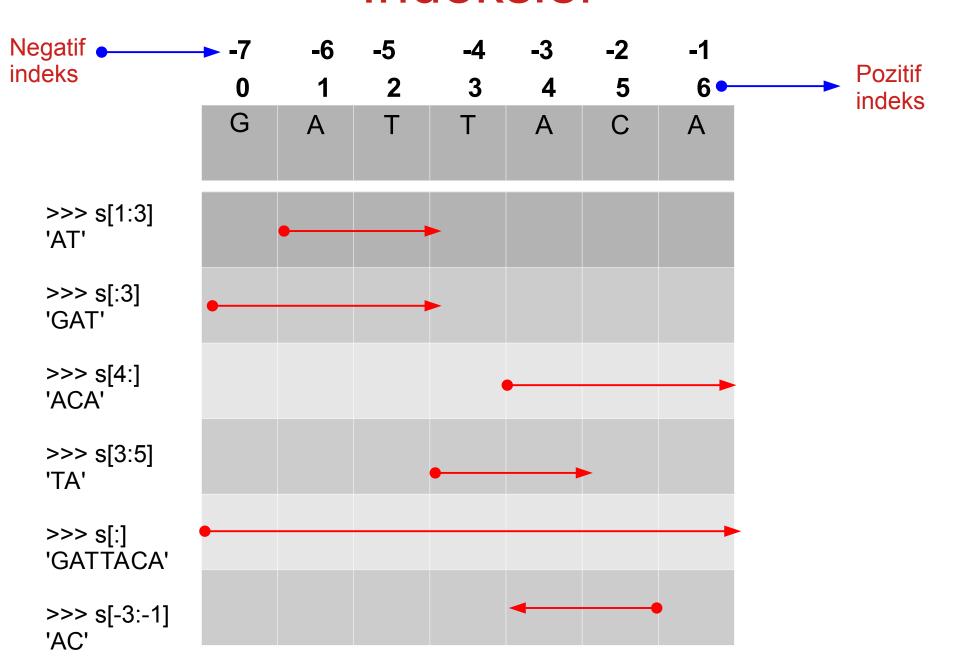
```
>>> def ekrana_yaz(str):
    print(str)
    return
ekrana_yaz(Merhaba")
```

String

>>> s = "GATTACA"

İndeksler

Neden stringler önemlidir?

- → DNA dizileri string'tir.
  catgaaggaa ccacagccca gagcaccaag
- → Veri tabanı kayıtları string'lerden oluşur.

LOCUS JX915225 889 bp DNA linear PLN 12-DEC-2012 DEFINITION Campanula alliariifolia isolate NC3383 petB-petD intergenic spacer, partial sequence; and petD protein (petD) gene, exon and partial cds; chloroplast.

ACCESSION JX915225 VERSION JX915225.1

.....

→ HTML büyük bir string'tir.

String'leri oluşturma

"bu bir string"

"bu başka bir string"

"stringler çift tırnak işaretleri arasında bulunur"

'ya da tek tırnak işaretleri arasında bulunabilir'

'bunların arasında bir fark yoktur'

'Okay, there\'s a small one.'

String'in bir kısmını ayıklama (çıkarma =extracting)

```
>>>protein = "vlspadktnv"
# 3'ten 5' e kadar olan pozisyonları yazdıralım
>>>print(protein[3:5])
pa

# pozisyonlar 0 dan itibaren başlar ve başlangıçta kapsayıcı bitişte hariç
```

>>>print(protein[0:6]) vlspad

bırakıcıdır.

kısa bir DNA dizisini my_dna değişkeni içerisinde saklayalım

şimdi DNA dizisini yazdıralım

Değişken ismi tamamen keyfidir. İstediğiniz herhangi bir ismi verebilirsiniz.

```
>>>jon_snow= "ATGCGTA"
>>>print(jon_snow)
ATGCGTA
```

! Değişken isimleri BÜYÜK - küçük harfe duyarlıdır.

```
Yani;
my_dna,
MY_DNA,
My_DNA,
My_Dna farklı değişkenlerdir.
```

Stringleri birleştirme

```
>>>my_dna = "AATT" + "GGCC"
>>>print(my_dna)
AATTGGCC
```

Bu örnekte iki string birleştirilmiştir, ancak stringleri işaret eden değişkenler de birleştirilebilir.

```
>>>upstream = "AAA"
>>>my_dna = upstream + "ATGC"
>>>print(my_dna)
AAAATGC
```

Birkaç örnek

```
>>> len("GATTACA")
>>> "GAT" + "TACA"
'GATTACA'
>>> "A" * 10
'AAAAAAAAA'
>>> "G" in "GATTACA"
True
>>> "GAT" in "GATTACA"
True
>>> "AGT" in "GATTACA"
False
>>> "GATTACA".find("ATT")
>>> "GATTACA".count("T")
```

Büyük-küçük harf değiştirme

lower() ve upper() fonksiyonları

```
>>>my_dna = "ATGC"
>>>print(my_dna.lower())
atcg
```

Ya da

```
>>>my_dna = "atgc"
>>>print(my_dna.upper())
ATGC
```

Yenisiyle değiştirme replace fonksiyonu

```
>>>protein = "vlspadktnv"

# şimdi valin'i (v) tirozinle (y) değiştirelim

>>>print(protein.replace("v", "y"))
ylspadktny

# burada birden fazla karakteri de değiştirebilirz.
```

>>>print(protein.replace("vls", "ymt"))
ymtpadktnv

substring'leri sayma ve bulma

```
>>>protein = "vlspadktnv"
# burada istediğimiz bir amino asidi saydırabiliriz
>>> valine count=protein.count('v')
>>>print(valine_count)
2
>>>lsp count = protein.count('lsp')
>>>print(lsp count)
>>>tryptophan_count = protein.count('w')
>>>print(tryptophan count)
```

Dosyadan metinleri okuma open ve read fonksiyonları

Metin dosyaları nelerdir?

- DNA ya da protein dizilerine ait FASTA dosyaları
- komut tabanlı program çıktıları (e.g. BLAST)
- DNA okumaları içeren FASTQ dosyaları
- HTML dosyaları
- Python kodları vs.

```
>>>my_file = open("dna.txt")
>>>file_contents=my_file.read()
>>>print(file_contents)
```

Dosyadan metinleri okuma open ve read fonksiyonları

```
1 >>>my_file_name = "dna.txt"
2 >>>my_file = open(my_file_name)
3 >>>my_file_contents = my_file.read()
ACTGTACGTGCACTGATC
```

- # 1. satırda dna.txt stringi my_file_name değişkeni içerisinde saklanıyor.
- # 2. satırda my_file_name değişkenini open fonksiyonu için bir argüman olarak kullanıyor ve sonucu my_file değişkeni içerisinde saklıyoruz.
- # 3.satırda my_file değişkenindeki read metodunu çağırıyoruz ve elde edilen stringi my_file_contents değişkeninde saklıyoruz.